

Nem köznapi fényűzés

A *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon* a Balassi Kiadó gigászi vállalkozása. Olyan pazar kötetekről van szó, amelyeknek nemcsak tartalma és kivitele, de elkészülésük története is érdekfeszítő. A lexikon főszerkesztőjét, Kőszeghy Pétert elsősorban arra kértem, hogy avasson be a hatalmas munka rejtelseibe.

A húszéves Balassi Kiadó legnagyobb vállalkozásáról van szó. Ez a tízéves folyamat négyszáznegyven munkatárs bevonásával hogyan képzelhető el a kívülállók számára.

Voltaképpen nem tíz-, hanem húszéves munkáról van szó. A MAMÚL tehát szinte egyidős a kiadóval. Egykori mesteremnek és barátomnak, Klaniczay Tibornak, az ő műszemléletének nem kis része volt abban, hogy megszületett bennem ez a terv vagy inkább vízió. A lexikon előmunkálatai 1993-ban kezdődtek, majd egy évtizedes szervezés, anyaggyűjtés, előkészítés után 2003-ban jelent meg az első kötet. További kilenc évbe telt, amíg a tizenharmadik, utolsó kötetig eljutottunk. Mindez persze azzal járt, hogy az évekkorábban elkészült szócikkek döntő többségét megjelenés előtt újból meg kellett nézetrnünk a szerzőkkel, s ők nemegyszer át is dolgozták a szövegeket, beépítve az újabb kutatások eredményeit, felfrissítve a bibliográfiákat. 2003-ra megszerkesztve együtt volt az anyag mintegy kétharmad része, a maradék egyharmad kötetről kötetre készült, akárcsak az illusztrációk felkutatása és megszerzése. Négyszáznegyven munkatárssal együttműködni rendkívül időigényes feladat. Arra törekedtünk, hogy lehetőség szerint megtaláljuk és megnyerjük az adott téma legjobb ismerőit. Bizonyára egyszerűbb lett volna kevesebb szerzővel dolgozni, de úgy hiszem, a több munka megérte a fáradságot. Igen jellemző – számomra öröm –, hogy az első kötet még meg nem írt szócikkeihez lasszóval kellett fogni a szerzőket, a második-harmadik kötet megjelenése után azonban már több volt az önkéntes jelentkező, mint ahány szerző szükségeltetett. A lexikonban való megjelenés – ezt jó lelkiismerettel ki merem jelenteni – tekintélyt adott. A szerzőknek hálás köszönettel tartozunk: kevés honoráriumért szakmaszeretettel vállalták a rengeteg munkával járó szócikkírást.

Milyen alapelvek szerint készült a lexikon? Milyen más lexikonok szolgálták mintául?

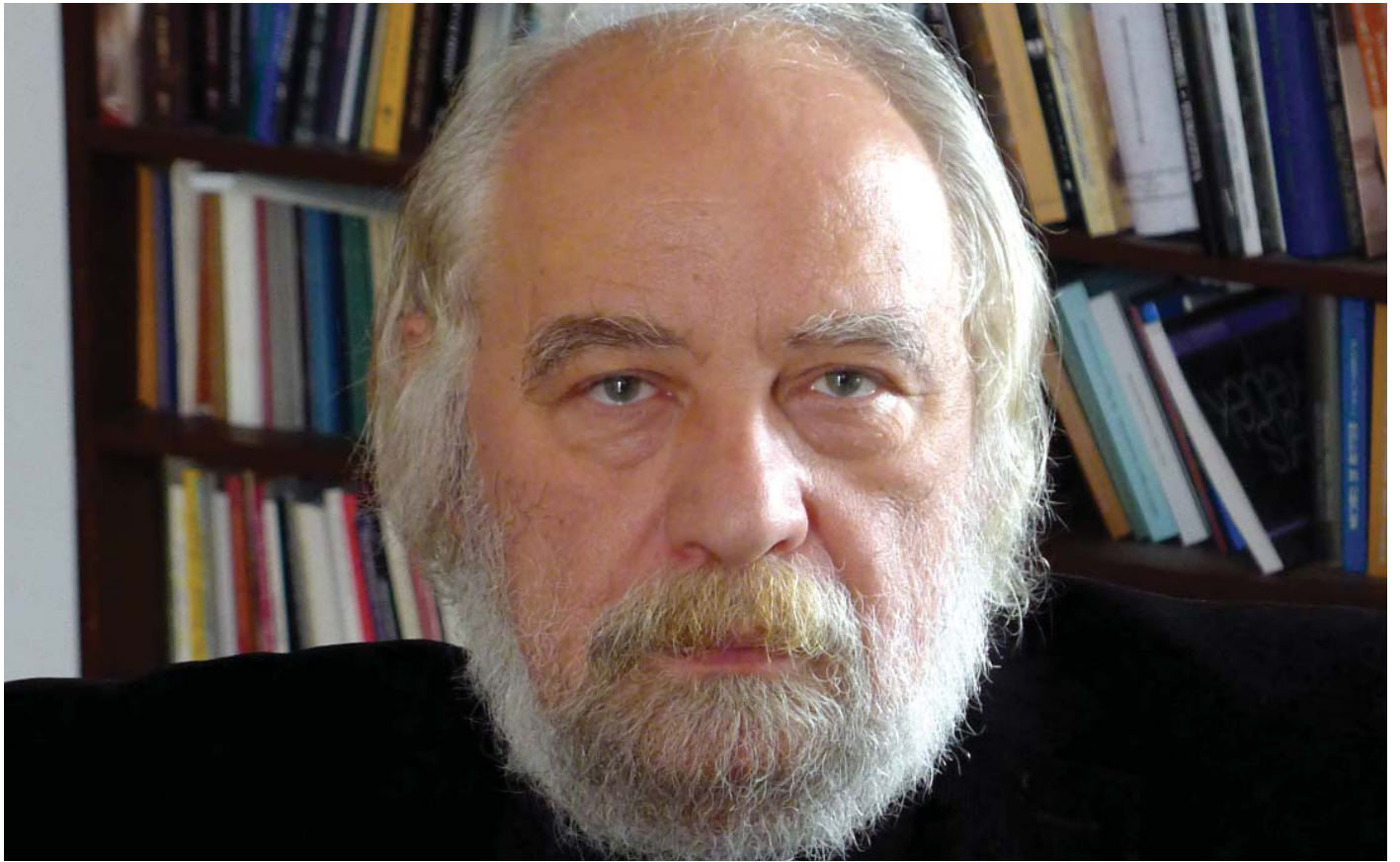
A MAMÚL célkitűzése az volt, hogy az államalapítástól a 18. század végéig, a modernitás kezdetéig rajzolja föl a magyarországi művelődés történetét. Ebben látenszen-nyíltan az az álláspont is megfogalmazódik, hogy nem látunk éles cezúrát az úgynevezett középkor és a kora újkor között. Nem az esemény- és politikatörténetre összpontosít, hanem az irodalom-, a művészet-, a zenetörténet, a filozófia- és a jogtörténet, az orvoslás-, az iskola- és a tudománytörténet, a

mezőgazdaság-, ipar- és technikatörténet, az életmódtörténet és a történelem segéd tudományai néven összefoglalt diszciplínák felől közelíti meg ezt a nyolcszáz évet. A címben szereplő „magyar”-on *magyarországi* értendő, vagyis a lexikonba tartozónak vélünk, anyanyelvétől függetlenül, mindenkit, aki a történelmi Magyarország területén élt, vagy innen elszármazva külföldön működött, továbbá mindazon külföldieket is, akik hosszabb-rövidebb ideig Magyarországon tevékenykedtek. Mindehhez konkrét minta nem volt, és az eredeti elképzelés is sokat változott a munka során. Végül egy olyan könyvsorozat valósult meg, amelyben a lexikon és az enciklopédia szempontjai sokszorosan keverednek. A nagyobb témákat terjedelmesebb szócikkek foglalják össze, és az ezekben található utalások vezetnek el a részterületekhez és viszont.

Mi a lexikon újdonsága, mi az, ami miatt nagyobb érdeklődésre tarthat számot, mint más lexikonok?

Idehaza készült ugyan művelődéstörténeti monográfia – Domanovszky Sándor szerkesztette a maga korában kiváló művet –, de művelődéstörténeti lexikon soha. A MAMÚL újdonsága a sok szempontú megközelítés. Megtalálható benne annak a tudásnak a legjava, amelyet a szaklexikonok tartalmaznak, de úgy, hogy a különböző tudományterületekhez sorolható adataikat, információkat egymással összekapcsolódnak, és a vizsgált tárgyat-személyt-jelenséget a maga teljességében igyekeznek bemutatni – már amennyire ez lehetséges. Ez megvalósulhat egy szócikken belül – nemegyszer több, eltérő szakmájú szerző munkájának eredményeként – vagy több önálló szócikkben, melyeket az utalásrendszer köt össze, elvezetve az olvasót az adott témához kapcsolódó, de hosszabb kifejtést igénylő szövegekhez, melyeket nem lett volna célszerű egy szócikkbe beleszorítani. Nem akartunk szigorúan lexikonszerűek lenni, nem szabtuk egy kaptafára a szócikkeket, aminek megvan az az áldásos hatása, hogy a MAMÚL helyenként kifejezetten olvasmányos, más szóval, hagyományos megközelítésben: lexikonszerűtlen. Több olyan furcsa emberről tudunk, akik egy-egy újonnan megjelent kötetet folyamatosan olvastak, mint valami regényt.

A szócikkek szerzőinek tudását és felfogását hogyan lehetett egy-egy esetben, összhangba hozni? Voltak-e komoly viták a különféle témákat, problémaköröket illetően?

Nem volt célunk, hogy a szerzők nézeteit összhangba hozzuk. Voltak viták: a reneszánsz szócikk első változata például egyeseket politikai kiáltványra emlékeztetett, mások éppen a polgári individualizmus, a szabadságjogok melletti kiállásként értékelték. A nyomtatásban megjelent változat – szerintem helyesen – valamiféle konszenzust tükröz. Olyan kérdéseket, amelyekben nincs tudományos konszenzus, nem akartunk eldönteni, és a szerzőket sem akartuk erre kényszeríteni. Szorgalmaztuk viszont, hogy a szócikkek hívják fel a figyelmet az eltérő véleményekre. Ebből a szempontból nagy szerepük van a bibliográfiáknak is. Az irodalomjegyzékeken nem akartunk takarékoskodni: az olvasót felnőttek tekintjük, s ha nem éri be a gyors tájékozódással, legyen meg a lehetősége a témában való elmélyülésre. Egy jó bibliográfia majdnem olyan fontos, mint egy jó szócikk. Az, hogy nem egy kutató is – az adott terület szaklexikona helyett – a MAMŰL-t használja kézikönyvként, meggyőződésem szerint részint ennek köszönhető.

Hadd tegyek fel egy személyes kérdést is: számodra milyen tanulságokkal szolgált ez a hatalmas vállalkozás? Milyen merőben új ismeretekkel, felismerésekkel gazdagodtál a munka folyamán?

Tanulság sok volt. A legfontosabb, hogy amit, mondjuk úgy, megálmodtam, az ma, Magyarországon kivitelezhetetlen. Ugyanakkor: nem is biztos, hogy ezt kellene kivitelezni. Jobban megértettem a diszciplínájukhoz hűséges kutatókat. A szócikkeket olvasva sokat feladtam az íróasztal mellett született elveimből, különösen igaz ez a szűkebb kutatásaimtól távolabb eső területekre. És hát szerkesztés közben számtalan ismerettel gazdagodtam. Ezt egy igen „sajátos” példával is tudom illusztrálni: korábban sohasem hallottam egy bizonyos „polconszaró György” úrról, aki nyilván rendhagyó, a korban

még szokatlan székelési gyakorlatáról kapta tituluszát.

Ha az anyagi háttér nem titok, milyen támogatással készült el a tizenhárom kötet, és mindent összevetve mennyibe került ez a fényűzés?

Sokba került. Nagyon sokba. A különböző szponzorok – NKA, MTA, OTKA – kötetenként változó mértékben, mintegy 0,6-2,5 millió forinttal járultak hozzá a költségekhez. A dotáció soha nem fedezte a bekerülési költségeket. A Balassi Kiadó minimálisan 35-40 millió forintot veszített ezen a vállalkozáson, ám ezt a legkevésbé sem bánom: sikerült valamit elkezdni és be is fejezni – ez a lényeg. Továbbá valahogy még életben is maradtunk.

Milyen a terjesztése a lexikonnak? Eljut-e a tanintézetekbe, könyvtárakba? Magánszemélyek vásárolják-e a köteteket?

Az előfizetők között egyaránt vannak könyvtárak és magánszemélyek. Csak tisztelet illeti őket, hogy a félbemaradt vállalkozások korában hűségesen kitartottak a MAMŰL mellett. A sorozat indulásakor azonban – a magyarországi gimnáziumok számából kiindulva – sokkalta nagyobb érdeklődésre számítottunk. Persze akadnak elkötelezett iskolai könyvtárosok, akik a szűkös lehetőségek közepette is áldoztak a lexikonra, és tudjuk, hogy ott vannak a kötetek nem egy tanszéki könyvtárban, levéltárban. És itt engedtessek meg egy szubjektív megfigyelés. Az általam felkeresett – nem kevés – felvidéki levéltárban *kivételesen* ott van a MAMŰL a kézikönyvtárban, szabad polcon. Itthon ez sajnos nem feltétlenül van így. Méltatlanul kevés a magyarországi intézményi előfizetések, és tiszteletreméltóan magas a magánelőfizetők aránya. Hadd hívjam fel rá a figyelmet, hogy a Balassi Kiadó könyvesboltjában a vásárlók jelentős kedvezményrel juthatnak hozzá a kötetekhez.